

Hervonden Zakelijkheid op het Ontmoetingseiland

Amsterdam Zuid revitaliseert cultontwerp van Wim Boer

De gemiddelde bezoeker van het Gijsbrecht van Aemstelpark zal het niet beseffen, maar het middelste deel van deze langgerekte groenstrook in Buitenveldert geniet een cultstatus in de internationale landschapsarchitectuur. Met zijn strakke, stenige ontwerp voor het Ontmoetingseiland week Wim Boer destijds radicaal af van de heersende Engelse stijl, en creëerde een lichtend voorbeeld van het naoorlogs functionalisme. Om de revitalisering van dit icoon van De Nieuwe Zakelijkheid in goede banen te leiden, was het aan ontwerpster Rosalie Begeer en projectleider Ferry Theunisse om de belangen van onder meer omwonenden, stadsdeel Zuid, dRO, stadsbeheer en de Rijksdienst te verenigen. Het resultaat faciliteert hedendaags gebruik en beheer, met zoveel mogelijk respect voor het originele ontwerp 'Bomen' uit 1959.

Voor de nieuw te ontwikkelen tuinstad Buitenveldert, schreef de gemeente Amsterdam in 1958 een prijsvraag uit voor het ontwerp van een oost-west groenzone. In scherp contrast met de nog altijd dominante Engelse landschapstijl, creëerde W.C.J. Boer met zijn winnende ontwerp voor het later genoemde Gijsbrecht van Aemstelpark een van de bekendste en verregaande voorbeelden van functionalisme in parkontwerp. Wegens financiële beperkingen kon de gemeente in 1968 enkel het centrale deel van de 2150 meter lange en 230 meter brede groenstrook opleveren volgens het plan van Boer; de overige delen werden door de dienst Publieke Werken zelf uitgewerkt. In het centrale deel had Boer drie rechthoekige eilanden op rij ontworpen, te weten een recreatie-, een ontmoetings- en een bloemeneiland, gescheiden en omgeven door het water van de singel maar verbonden door paden, loopbruggen en de aangrenzende Van Nijenrodeweg. In 1968 werd het ontwerp van de eilanden voltooid. Veel verharding, strakke bestratingslijnen en bomenrijen en eenvoudige, ritmisch geplaatste banken van Aldo van Eijck, resulteerden in een voor parken vrijwel ongekend stedelijk karakter. Het ontwerp van het middelste Ontmoetingseiland, met zijn rechthoekige maar niet-symmetrisch bestratingspatroon, ronde stenen trappodium en een kiosk ontworpen door architect D.L. Sterenberg, geldt nog steeds als een hoogtepunt van de Nieuwe Zakelijkheid in landschapsarchitectuur.

Bomen en banken staan ritmisch rondom het plein

Park in Beweging

Al in de '70 jaren werd flink aan de open en strakke structuur van de eilanden en het park gesleuteld. De ruimtelijke opzet werd verkleind en door middel van heesterstruiken

Het ontwerp van het middelste eiland geldt als een hoogtepunt van de Nieuwe Zakelijkheid

'intiemer' gemaakt. Op het Ontmoetingseiland brandde helaas de kenmerkende kiosk van Sterenberg af. In diezelfde periode besloot de gemeente een fietspad aan te leggen over het plein en ter verlichting langs het pad meerdere masten te

plaatsen. Het uitgekiende bestratingspatroon werd vervangen door diagonaal gelegde verharding. In dezelfde diagonale opstelling werd begin jaren '90 een meidoorn geplant, als symbool voor dodenherdenking op 4 mei.

Al met al zwakte het originele ontwerp van het Gijsbrecht van Aemstelpark steeds verder af, wat in combinatie met achterstallig beheer, resulteerde in slecht gebruik en een tanende beeldkwaliteit. Toenmalig Stadsdeel Zuideramstel kondigde in 2003 dan ook een gefaseerde herinrichting van het hele park aan en organiseerde de manifestatie Park in Beweging, bedoeld om buurtbewoners en verschillende belanghebbenden inspraak te geven in het nieuwe ontwerp. Onder de belanghebbenden waren vertegenwoordigers van het wijkopbouwcentrum Buitenveldert (WOEB), waaronder de wijkraad, winkeliers in het aangrenzende winkelcentrum, de Vrienden van het Gijsbrecht van Aemstelpark, het 4-5 mei Comité dat ieder jaar op het Ontmoetingseiland de dodenherdenking organiseert en de evenementengroep die op het podium kleinschalige, muzikale activiteiten wil gaan faciliteren.

Het ontmoetingseiland vlak na aanleg in 1968

Tekst: Geesje Rietveld
geesje@acquirerepublishing.nl

Simpele 30 bij 30 tegels vormen contrasterende vlakken

Tijdens de inspraakprocedure kwamen een aantal belangrijke discussiepunten naar voren over het Ontmoetings-eiland:

- De banken van Aldo van Eijck zaten niet lekker;
- Het drukke fietspad werd door veel gebruikers als een storende wig op het plein ervaren;
- Het Ontmoetings-eiland moet zichtbaarder en ruimtelijker worden verbonden aan de andere parkdelen en omliggende woonwijken;
- Men zag graag het afbrokkende podium vervangen en vroeg naar de mogelijkheden voor een overkapping;
- De zand- en kiezelbedekking in de grote boomkransen werd veel gespeeld en belopen maar ook gebruikt als hondentoilet. Niet fris en niet goed voor de beeldkwaliteit.

- In deel van de belanghebbenden vroeg naar de mogelijke terugkeer van een kiosk op de originele plek;
- De toetreding van meer zonlicht en gebruik van lichtere materialen moesten het plein minder donker en somber doen aanvoelen.

Na de inspraakprocedure gaf het Stadsdeel de dienst Ruimtelijke Ordening opdracht een toekomstvisie te formuleren voor het hele park. In het rapport van dRO uit 2005 wordt veel aandacht besteed aan het originele ontwerp van landschapsarchitect WCJ Boer. De eilanden worden in het document aangeduid als sterke parkdelen, met het advies

Simpele 30 bij 30 tegels vormen grote, rechthoekige vlakken die onderling mooi contrasteren

deze zoveel mogelijk volgens het originele ontwerp te restaureren. Met het rapport en de inspraak als kader, besteedde Stadsdeel Zuideramstel het ontwerp voor het Ontmoetings-eiland uit aan een extern landschapsarchitectenbureau.

Een frisse start, nog meer belangen

Parallel aan het herinrichtingsproces van het Gijsbrecht van Aemstelpark, liep de reorganisatie van de Amsterdamse Stadsdelen. In 2010 werden Oud-Zuid en Zuideramstel samengevoegd tot Amsterdam Zuid. Datzelfde jaar plaatste de Rijksdienst het Ontmoetings-eiland op de nominatielijst voor Rijksmonumenten van Nationaal Erfgoed. Aanleiding voor Rosalie Begeer, ontwerpster bij huidige Stadsdeel Zuid, om zich te verdiepen in de aankomende herinrichting en de originele ontwerpdocumenten in het Amsterdams archief. "Bij bezoek aan het Gijsbrecht van Aemstelpark, vielen me gelijk een aantal heel bijzondere eigenschappen op. De open- en gesloten groene ruimten en boomstructuur, de orthogonale (rechthoekig, red.) grid en de sterk verbindende elementen zoals het meubilair van architect Aldo van Eijck, geven het park een heel eigen karakter. Verdere aantasting van dat karakter moest worden voorkomen. Zeker op het Ontmoetings-eiland dat door het ontwerp uit 1959 een heel belangrijke plek inneemt in het park en in de geschiedenis van de landschapsarchitectuur."

Echter, het definitieve ontwerp (DO) voor het nieuwe Ontmoetings-eiland bleek juist op deze belangrijke punten ver af te wijken van het ontwerp van Boer. Daarnaast bleek dat het fietspad in dit ontwerp ondergeschikt was gemaakt aan de verblijfsfunctie van het eiland, door een zeer onopvallende vormgeving die niet voldeed aan de richtlijnen van de Centrale Verkeerscommissie (CVC) voor Hoofdnet Fiets waartoe dit pad inmiddels behoorde. Uit respect voor de historische waarde van het iconische landschapsonwerp, en om aan de aanbevelingen van de Rijksdienst en de richtlijnen CVC te voldoen, heeft het bestuur Begeer opdracht gegeven een nieuw

ontwerp te maken. "Ik ben opnieuw begonnen, maar natuurlijk wel gebruik makend van alle inmiddels verzamelde informatie zoals de archiefdocumenten, het dRO rapport, de aanbevelingen van de Rijksdienst, richtlijnen van CVC en de rapporten van de inspraakprocedure. Uiteraard pakten we het contact met alle betrokken partijen opnieuw op. Je kunt als stadsdeelontwerper moeilijk een door de mensen gedragen ontwerp naast je neerleggen, zonder hen afdoende uitleg te geven." De ontwerpster en de nieuwe projectleider Ferry Theunisse maakten hiervoor dankbaar gebruik van de bestaande overlegstructuren die zich veelal concentreerden in en rondom het wijkopbouwcentrum. "Dat was simpelweg het ideale platform", legt Theunisse uit. "In een dergelijk project moet je niet het wiel opnieuw willen uitvinden. Je kunt hoogstens de bestaande participatiestructuren nieuw leven inblazen en verbeteren."

Een extra gevoelig onderwerp bij het participatietraject was de 4 mei-

De Aldo van Eijck banken werden vanaf de fundatie opgehoogd

De zitelementen van Aldo van Eijck werden vanaf de fundering opgehoogd tot de gangbare zithoogte van 45 centimeter

boom. De boom had op het plein nooit de juiste groeiomstandigheden gehad en kon daarom in het nieuwe ontwerp niet op die locatie worden gehandhaafd. Begeer's voorstel om de boom te verplanten naar een andere plek dan het Ontmoetings-eiland, viel niet direct in goede aarde. De 4 en 5 mei commissie wilde aanvankelijk de boom op, of in de directe nabijheid van het eiland houden. Uiteindelijk werd een compromis gevonden door de boom naar het naastgelegen Bloemeneiland te verplanten. Op zijn nieuwe locatie wordt de boom vergezeld door de betonnen kubus met plaquette die onderdeel uitmaakte van het oude monument. Op het Ontmoetings-eiland zelf zal een nieuw kunstwerk,

geplaatst op de oude fundamenteën van de afgebrande kiosk van D.L. Sterenberg, als herdenkingsmonument dienen. Het streven is dit monument, samen met de permanente overkapping boven het podium, rond april 2013 klaar te hebben voor de dodenherdenking in mei.

Balanceren tussen 1959 en nu

Het creëren van draagvlak voor een nieuw ontwerp binnen nieuwe kaders, zowel onder bewoners en belangengroepen als bij het stadsdeelbestuur en de Rijksdienst, vergde een knap staaltje balanceren tussen 1959 en nu. Het fietspad bijvoorbeeld zat niet in het oorspronkelijk ontwerp en een deel van de participanten zag het ook graag verdwijnen. Maar deze rechtstreekse verbinding tussen winkelcentrum Groot Gelderlandplein ten noorden, en de woonwijken ten zuiden van het park, is onderdeel van Hoofdnet Fiets. Dat maakte weghalen niet alleen onmogelijk, aan deze kwalificatie zijn zelfs vormgevingsrichtlijnen verbonden. Begeer: "Met het risico dat de verblijfsfunctie op het eiland enigszins in het geding kwam, dus

INSPIREERENDE STRAATBEELDEN

Street Art

NATUURLIJKE INSPIRATIES

Street Art is de inspiratiebron voor ontwerpers en biedt een compleet palet betonnen elementen om de buitenruimte vorm te geven. Zoals bijvoorbeeld het creëren van groeneilanden met gebruik van stijlvolle elementen. Ronde, rechte, organische vormen, met maatwerk is alles mogelijk.

www.struykverwo.nl ■ T 0800 - 555 55 54

Foreest Groen Consult

Van Pallandtlaan 10 | 6998 AW | Laag-Keppel | Tel 0314-642221 | info@foreestgroenconsult.nl

De groene rentmeesters

Advies | Onderzoek | Beheer | Beleid

www.foreestgroenconsult.nl

was het zaak de fietsverkeersstroom geen visuele hoofdrol te laten opeisen. Uiteindelijk kozen we in overleg met de dienst Infrastructuur, Verkeer en Vervoer voor een doelmatig, sober uitgevoerd fietslint dat op een natuurlijke manier tussen de twee bruggen aan weerszijde van het plein is gelegd. De vorm vloeit als het ware voort uit de bajonetverbindingen die Boer voor deze bruggen tekende." Neem daarbij de subtiele verdiepte aanleg en de rode kleur van het asfalt, een materiaal dat Boer ook in zijn ontwerp gebruikte, en het fietspad voldoet voldoende aan de richtlijnen van CVC, zonder het ontwerp van Boer onnodig geweld aan te doen.

Na lichtberekeningen van DIVV werden de lichtmasten van het fietspad verplaatst naar de bomenrand rondom waar al meer masten stonden. De eenheden werden vervangen door de conische masten met het Friso Kramerarmatuur, de lichtopstelling die volgens het inrichtingsbeleidsplan toegepast dient te worden in die delen van Amsterdam die zijn gerealiseerd volgens het Algemeen Uitbreidingsplan (AUP) uit 1934 waartoe het Ontmoetingseiland behoort. Het Friso Kramerarmatuur

Het fietslint en ronde podium op het rechthoekig tapijt van tegels

stamt uit 1959 en werd dat jaar direct al toegepast in het hele Gijsbrecht van Aemstelpark. De vernieuwde verlichting op het Ontmoetingseiland is in feite de oude opstelling.

Zitten op een Van Eijck

Ook de originele opstelling van de zitelementen van Aldo van Eijck werd gehandhaafd. In een extreem robuuste en eenvoudige constructie bevestigde deze bekende designer de houten zittingen en rugleuningen tussen rechthoekige betonnen staanders die gelijk fungeren als armleuningen. Ooit stonden overal in het Gijsbrecht van Aemstelpark deze

De onopvallende vormgeving van het fietspad voldeed niet aan de richtlijnen Hoofdnet Fiets

herkenbare banken, maar nergens maken ze zo'n sterk, onlosmakelijk deel uit van het landschapontwerp als op het Ontmoetingseiland. De klachten over de oncomfortabele zit van de banken konden daarom niet worden opgelost door deze simpelweg te vervangen of door andere banken bij te plaatsten. Begeer

In Straatbeeld magazine van november 2011 verscheen een artikel over de proef met Topdrain in de boomspiegels op het Ontmoetingseiland. U downloadt het artikel via www.straatbeeld.nl/Topdrain-Ontmoetingseiland.

trachtte de participanten tegemoet te komen door te onderzoeken hoe de ergonomische eigenschappen van de Van Eijck-modellen verbeterd konden worden. In een proefopstelling werd door aannemer Steenwijk een beperkt aantal zitelementen vanaf de fundering zorgvuldig opgehoogd tot de ergonomisch gangbare zithoogte van 45 centimeter. Na de openbare aanbesteding voor de renovatie van het Ontmoetingseiland werden de overige banken door Van Vliet opgehoogd en gerenoveerd. De houten zittingen en leuningen werden geschaafd, geschuurd en, conform het eerlijke materiaalgebruik uit de jaren '60, voorzien van een blanke lak.

De hoek van de rugleuning kon niet worden gewijzigd. Bij het bezoek van de redactie aan het Ontmoetingseiland bleken oudere bezoekers om die reden niet erg blij met de handhaving van de banken. Eén dame bekende zelfs bij ieder bezoek een opblaasbaar kussentje mee te nemen. Aan het feit dat ze zit op een 'echte Aldo van Eijck' had ze geen bood-

Het podium naar ontwerp van D.L. Sterenberg werd volledig hersteld

schap: "Een bank moet toch gewoon lekker zitten?" Een heel redelijk standpunt, beaamt ook ontwerpster Begeer. "Bewoners zijn experts in het gebruik. Daarom ben ik dankbaar als zij knelpunten aandragen. Het is de taak van de ontwerper om vervolgens balans te vinden tussen het Amsterdams beleid, de aanwijzingen en belangen van stadsdeelbewoners en wat technisch haalbaar is, voor het vastgestelde budget. En in dit geval draaide dit alles ook nog eens rondom een landschapsontwerp van nationaal belang." De keus voor het behoud van de banken is gezien het aantal 'gezeten' die bewuste dag gerechtvaardigd: klaarblijkelijk nodigen de prachtig geplaatste banken stuk voor stuk nog steeds uit tot verblijven.

Herstel van alle monumentale verharding

Verwijdering en vervanging van het beschadigde podium was met oog op de Nationaal Erfgoedlijst niet alleen zeer onwenselijk, het bleek wegens een diep en sterk fundament vrijwel onmogelijk. Het unieke ontwerp van de hand van D.L. Sterenberg, gemaakt van gegoten betondelen, werd helemaal hersteld en opnieuw gevoegd door Van Vliet. Erwin van Dijk, projectleider bij Van Vliet legt uit: "Sommige podiumtrappen waren verzakt, randen beschadigd en de toplaag afgesleten. We hebben alle delen gereinigd, en

opnieuw gevoegd en hersteld. Op de oude podiumvloer was een soort granitine deklaag aangebracht die niet meer leverbaar was. De resten toplaag en de betonnen onderlaag hebben we afgeschraapt en vernieuwd. Op de nieuwe betonlaag hebben we een epoxyprimer aangebracht, afgewerkt met een speciale steenslag. Het eindbeeld na het aan-

De oude platanen ondergingen een 'veteranensnoei'

brengen van deze grindtoeslag komt heel dicht overeen met de uitstraling van de originele podiumvloer." Begeer beaamt: "Het podium heeft nu weer zoveel mogelijk zijn oorspronkelijke uitstraling terug, maar wel met eigenschappen die voldoen aan de hedendaagse eisen."

Op de taluds van de kademuren, aan de randen van het Ontmoetings-eiland met het omringende water van de singel, waren de oude keien en de voegen groen uitgeslagen en beschadigd. De taluds werden volledig hersteld. De originele keien werden schoongemaakt, hersteld en hergebruikt met ditmaal, voor een nog eleganter effect, een volle, donkerdere voeg. Het belangrijkste element in dit revitaliseringsproject was de pleinbestrating. In een slimme zet combineerde de ontwerpster de klachten over de

boomspiegels met de algemene wens voor een 'zonniger' Ontmoetings-eiland. In het vorige DO was deze laatste wens vertaald naar lichtgele bestrating op het pleinge-deelte. Onacceptabel, vond Begeer, die zover mogelijk het geometrische bestratingspatroon uit 1959 wilde terughalen. Een beeldend en praktisch sterk compromis werd gevonden in een proef waarbij Van Vliet Buitenruimte een boomspiegel afdekte met Topdrain, een met polyurethaan gebonden grindvloer die water- en luchtdoorlatend is voor gezonde boomwortels, en toch stevig genoeg om overheen te lopen of te rijden met een hondenpoepveger. Of met een auto, een vereiste gezien de kleinschalige evenementen die plaatsvinden op het plein. Begeer: "Met dit materiaal was het mogelijk een ronde, lichtgekleurde kiezel te gebruiken. Relatief zacht voor vallende kinderknieën en de grote, lichte vlakken geven het plein een veel zonniger uitstraling. Zeker in combinatie met de zonnestralen die nu, na het uitdunnen van de platanen, eindelijk weer de grond bereiken." Met oog op hun leeftijd ondergingen de platanen door de bomenploeg van het stadsdeel een 'veteranensnoei', een snoeitechniek waarbij her en der een tak wordt weggehaald. Het snoei-ontwerp, dat voortijdig werd beoordeeld door drs. Els Couenberg van Natura Ingenium, is speciaal geschikt voor oudere bomen en helpt tevens tegen het groen uitslaan van de nieuwe tegels op het plein. De snoei is uitgevoerd door de eigen bomenploeg van het stadsdeel.

In het door de bladeren versnipperde zonlicht kunnen bezoekers nu het oorspronkelijke bestratingspatroon ontwaren. Met licht- en heel donkergrijze Baleno betontegels van Struyk Verwo is het geometrische patroon teruggebracht. Simpele 30 bij 30 tegels vormen grote, rechthoekige vlakken die onderling mooi contrasteren. Omzoomd door een intieme rand van bomen en banken, vormen de vlakken een ritmisch, rechthoekig tapijt waartegen het organisch vormgegeven fietspad en het ronde podium zich openlijk afzetten. Hervonden Zakelijkheid op het vernieuwde Ontmoetings-eiland. **SB**

grijzen park & straatdesign

0543-516950
www.grijzen.nl

Constructo

Al 17 jaar een begrip

in bijna 300 gemeenten

2012 Pilot gescheiden afval in opdracht van Agentschap.nl & Gemeente Huizen
Bekijk de nieuwe Constructo op stand 1.010 hal 1, op de Dag van de Openbare Ruimte